

ПИЛЬГУН Н. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
(Національний авіаційний університет)

КАПУСТЯК І. О.,

студентка I курсу
(Навчально-науковий юридичний інститут
Національного авіаційного університету)

УДК 34:351.746.1(477)(043:2)

ВПЛИВ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Нинішній етап розвитку українського суспільства характеризується тим, що сфера забезпечення національної безпеки держави перебуває у стані стрімких та постійних змін. У статті визначено проблематику реалізації правової реформи в Україні та її вплив на формування правової держави.

Ключові слова: *правова реформа, держава, національна безпека, права людини.*

Нынешний этап развития украинского общества характеризуется тем, что сфера обеспечения национальной безопасности государства находится в состоянии стремительных и постоянных изменений. В статье определено проблематику реализации правовой реформы в Украине и ее влияние на формирование правового государства.

Ключевые слова: *правовая реформа, государство, национальная безопасность, права человека.*

The current stage of development of Ukrainian society is determined by the scope of the national security of the modern state is in a state of rapid and constant change. In the article it is written about the problems of implementing legal reforms in Ukraine and its impact on the law formation.

Key words: *legal reform, state, national security, human rights.*

Вступ. Сьогодні Українська держава та її правова система переживають період різноманітних реформ, зумовлених потребою у виробленні нових підходів функціонування економічної системи до нових методів розвитку права й законодавства, а також формування правової держави. Сучасна ситуація в Україні показує неякісне функціонування правової системи, оскільки вона не здатна забезпечити соціальний захист й безпеку громадян держави. Тому державна влада має зосередити свої зусилля на розробці та утвердженні правових реформ у суспільстві.

Нинішній етап розвитку українського суспільства характеризується тим, що сфера забезпечення національної безпеки держави перебуває у стані стрімких та постійних змін, і в ній переплітаються практично всі сторони життєдіяльності суспільства та функціонування держави. Тому необхідні якісні правові реформи, які б забезпечили стабільний розвиток та

функціонування національної безпеки та захист прав громадян. Актуальність статті полягає в тому, що забезпечення національної безпеки, захист прав, свобод та законних інтересів особи і громадянина має бути першочерговим завданням державної влади. Правова охорона Конституції та законів України виступає одним із основних засобів забезпечення суспільної та державної безпеки. Недбале ставлення до Конституції та законодавства України, а також до громадян держави призводить до тих подій, які розпочались у 2014 році та тривають і досі. Вони показали необхідність стабілізації державно-правових відносин, а також реформування усього механізму держави, що наділений державно-владними повноваженнями. Тільки після здійснення радикальних дій українське суспільство почне розвиватися та наблизитися до європейських стандартів, використовуючи всі механізми забезпечення правових реформ.

Окремі аспекти проблематики національної безпеки відображались у працях М.Б. Левицької, І.М. Петріва, О.В. Совгири, О.Ф. Фрицького та інших. Однак питанню впливу правових реформ на формування національної безпеки приділено недостатньо уваги, що і визначає актуальність дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження напрямів правових реформ в Україні, а також їх вплив на стан національної безпеки України та захисту прав людини.

Результати дослідження. Правова реформа є одним із найефективніших способом встановлення принципу верховенства права, законності та правопорядку, що особливо актуально для правових систем держав перехідного типу, до яких відноситься і правова система України. Це означає, що верховенства права можна досягнути, зокрема, здійснивши реформу правової системи України [1, с. 20].

Одним із перших вчених, хто визначив поняття правової реформи, був В.Д. Горобець. Відповідно до його визначення правова реформа – це якісне оновлення і вдосконалення законодавства, практики його застосування, підвищення ролі та значення судової влади, правоохоронних органів, досягнення необхідного рівня правової культури, що мають за свою мету створення основ правової держави [2, с. 6]. Аналізуючи це визначення, можна сказати, що правова реформа є специфічною формою правотворчості, яка безпосередньо здійснюється носіями державної влади та іншими суб'єктами правотворчих процесів у суспільстві задля захисту їх прав.

На думку В.В. Лемака, правова реформа – це державна політика, спрямована на системні перетворення за допомогою юридичних засобів сутності держави, її основних функцій, правових основ стосунків із суспільством та окремими індивідами на основі принципів конституційності правової держави [3, с. 18].

Отже, можна сказати, що метою правової реформи є побудова основ демократичної, соціальної, правової держави та створення дієвої системи державного забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також умов для досягнення правового прогресу та забезпечення в цілому національної безпеки. Реалізація цієї мети здійснюється шляхом вирішення трьох головних завдань:

– створення законодавчої бази, яка має визначити на основі Конституції організацію, соціальну спрямованість та зміст функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування;

– реорганізації державного апарату, органів прокуратури, органів державної влади на місцях та забезпечення їх функціонування відповідно до Конституції і нових законів, прийнятих на її основі;

– забезпечення конституційності, законності, справедливості та дотримання прав та свобод людини і громадянина, правозастосовної діяльності органів та посадових осіб державної влади [4, с. 38].

Забезпечення визначених завдань в Україні має відбуватися за дотриманням найважливіших конституційних принципів розбудови держави: принципу верховенства права і принципу демократизму. Застосування цих принципів у ході реформування органів державної влади, органів місцевого самоврядування їх посадових осіб і є передумовою правового прогресу в Україні.

Щодо принципу верховенства права, то відповідно до Конституції України це означає:

- реалізацію правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності відповідно до норм законодавства та загальних людських цінностей;
- утвердження верховенства Конституції в усіх сферах життєдіяльності суспільства;
- забезпечення у законодавстві пріоритетності загальновизнаних норм і принципів міжнародного права;
- формування розвиненої системи захисту прав людини державою, забезпечення доступу населення до справедливого та неупередженого суду.

Саме за дотриманням цього принципу можна створити нове, засноване на засадах загальнолюдських цінностей державне, адміністративне, судове право, забезпечити єдність та внутрішню узгодженість законодавства, зміцнити правопорядок у державі та встановити принцип демократизму, основний зміст якого полягає в дотриманні прав та свобод людини та громадянина, у верховенстві права та народовладдя, тобто забезпечення широкої участі населення у вирішенні державних та суспільних справ, вільний доступ до інформації, окрім тієї, що становить державну таємницю, врахування думки громадськості під час вирішення важливих питань, забезпечення законної та легітимної виборчої системи, взаємна відповідальність особи перед державою та держави перед особою, рівність усіх учасників судового процесу, соціальної справедливості.

Розглянуті вище чинники мають загальнодержавне значення, тому потребують обов'язкового відображення в статтях Конституції України, на підставі яких у подальшому буде відбуватись законотворча діяльність. Деякі з вказаних чинників не є бажаними для правової держави з громадянським суспільством та негативно впливають на стан національної безпеки в цілому.

Також з огляду на те, що більшість цих чинників у сучасних умовах не дотримуються, важливим видається те, щоб система забезпечення національної безпеки якомога швидше адаптувалася до умов демократичного суспільства, до пріоритету інтересів людини, неухильного дотримання прав людини, розвивалася в напрямі пошуку та застосування нових форм забезпечення національних інтересів на шляху створення інститутів громадянського суспільства, стимулювання громадської активності, розвитку механізму зворотного зв'язку від держави до суспільства. Серед правових факторів слід відзначити падіння регулюючої ролі права, відсутність належної ефективної правоохоронної діяльності, низьку правову культуру населення і представників влади, наявність у суспільства правового нігілізму.

З точки зору концептуальних основ для забезпечення національної безпеки істотне значення має не лише наявність деталізованої та розробленої системи законодавства, а й рівень розвитку правової системи, важливими компонентами якої є ступінь відповідності функціонуючих правових норм правосвідомості та праворозумінню громадян. З огляду на це проблему забезпечення національної безпеки неможливо вирішити при низькому рівні правової культури громадян і некомпетентності представників органів державної влади та відсутності національних традицій у державі. Стан правової культури держави є показником ступеня зрілості її правової системи, відображає досягнутий рівень прогресивно-правового розвитку суспільства. Головними показниками є ступінь розвиненості правового простору; досконалість правових актів і законодавства в цілому; якість законодавчої та правозастосовної практики в країні; рівень усвідомлення прав, обов'язків і взаємної відповідальності держави і людини; ефективність правоохоронної системи. Наявність правового нігілізму у суспільстві свідчить про низький рівень правової культури. Він знаходить своє вираження в загальній недооцінці права, неповажному ставленні до права в цілому, законів, нормативного порядку, відсталості, правовій невихованості значної частини населення. Тому необізнаність у праві представників влади та населення є одним із факторів, який негативно впливає на забезпечення національної безпеки. І одним із найважливіших завдань правової реформи має бути підвищення рівня правової культури населення, поваги до законодавства, судової системи та ліквідації в цілому негативних факторів, які впливають на захищеність населення.

Також на стан забезпечення національної безпеки впливають соціально-економічні фактори. Особливо негативними є такі: непослідовність соціальної політики держави, збільшення безробіття; високий рівень криміналізації економіки; зрощування тіньового капіталу з державним апаратом. Важливим фактором є ступінь соціально-економічної та суспільно-політичної стабільності суспільства. Будь-яка система забезпечення національної безпеки в сучасному світі в складних міжнародних та внутрішніх умовах змушена рахуватися з можливістю значних змін у рівні її стабільності, що змушує створювати ті або інші стабілізуючі механізми. Наявність в сучасній Україні великої кількості соціальних протиріч, їх неврегульованість та існування тенденцій до подальшого загострення багатьох із них обумовлюють відносно тривале збереження нестабільності в широкому колі суспільних відносин і цілій низці регіонів країни при можливості розвитку її у бік формування нових кризових ситуацій. Ця особливість сучасного розвитку українського суспільства висуває перед механізмом забезпечення національної безпеки проблеми створення та розвитку механізму попередження явищ нестабільності у різних сферах суспільного життя, забезпечення ефективної діяльності системи забезпечення безпеки в умовах загострення нестабільності під впливом посилення соціальних суперечностей та конфліктів у суспільстві.

Національна безпека передбачає захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам. Аналізуючи слова А.В. Возженікова, можна відзначити, що національна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в усіх сферах їх життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх небезпек і загроз, що характеризується таким станом країни, при якому забезпечується її цілісність і внутрішня стабільність, суверенний і прогресивний розвиток, можливість виступати самостійним і повноправним суб'єктом міжнародних правовідносин [5, с. 38]. Н.Д. Матрусов розглядає національну безпеку як достатню за рівнем і характером захищеність національних ресурсів і цінностей, а також державних, громадських і особистих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз [6, с. 92]. Згідно з рекомендаціями Фонду національної та міжнародної безпеки при ЮНЕСКО національна безпека визначається як система державних і громадських гарантій, що забезпечують стабільний розвиток нації, захист базових цінностей та інтересів, джерел духовного і матеріального добробуту від внутрішніх і зовнішніх загроз. Розглядаючи правові реформи в Україні, слід зазначити те, що вони потребують значних змін для кращої реалізації названих факторів.

Правова система в Україні, яка існує зараз, виявляється малоефективною, і вона дедалі частіше показує свою неспроможність у процесі охорони законності та правопорядку у суспільстві; вона не спроможна забезпечити необхідну правову захищеність життєво важливих інтересів суб'єктів правовідносин, наявність прогалин у праві, що призводить до збільшення кількості злочинів у державі та порушення загальнолюдських норм поведінки. Все це може призвести до незворотного процесу руйнування самої держави та недовіри народу до державної влади. Для того щоб відбулися глобальні зміни в суспільстві, необхідно усвідомити те, що правова реформа є насамперед формою проведення модернізації правової системи держави.

Модернізаційні процеси в українському суспільстві мають відбуватися у п'яти напрямках: реформа державного устрою України; судова реформа; адміністративна реформа та реформа державної служби; парламентська реформа; реформа в сфері місцевого самоврядування. Вищезазнані реформи можуть взаємодіяти між собою, але однозначно їх реалізація має бути автономною.

Виходячи із вище наведеного, можна виділити три основні напрями правової реформи, які мають бути реалізовані в українській державі, це: конституційна, законодавча та судова. На початковому етапі проведення правової реформи Україна повинна повністю зруйнувати існуючу нині анти-систему «ручного управління», групи «за інтересами» та всі елементи анти-системи. Наступним кроком має бути боротьба з корупцією на всіх рівнях органів дер-

жавної влади, а саме: забезпечення можливості і здійснення кримінального переслідування урядових чиновників і працівників всіх рівнів за участь в корупційних діях; прийняття прозорого законодавства, яке передбачало б проведення публічних слухань у Верховній Раді України для розгляду зауважень громадян; забезпечення обов'язкового подання посадовими і пов'язаними з ними особами регулярних податкових декларацій і декларацій про доходи; створення онлайн-бази даних і безкоштовного номеру телефону, за яким громадяни можуть повідомити про корупційні дії, що мають місце в органах державної влади.

Щодо судової системи, то вона повинна формуватися на принципі верховенства права і закону, забезпечення реального виконання законів усіма суб'єктами правовідносин, підготовка суддів повинна забезпечувати прийняття ними рішень з урахуванням не лише технічних аспектів, але й принципів об'єктивності, законності і справедливості; прийняття законодавства про відкликання і судове переслідування всіх суддів (незалежно від рівня) за вчинення ними неправомірних дій [7, с. 19]. Таким чином, розвиток української правової держави та забезпечення захисту громадян можливий лише за дотриманням вищезазначених засад та ефективної їх реалізації на практиці.

Також одним із найважливіших завдань правової реформи в Україні є вдосконалення механізму захисту прав і свобод людини незалежно від ідеології, релігії, національності, статі та кордонів. Визнання, дотримання і захист прав і свобод людини є головним обов'язком тієї чи іншої держави. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а особа перед державою – за свої дії. Нагляд за дотриманням прав людини в Україні покладається на Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Він має протидіяти свавілля, підтримувати принципи верховенства права, здійснювати захист порушених прав людини та громадянина [8, с. 16–20].

Отже, задля якісного функціонування суспільства правова реформа повинна здійснюватися комплексно, охоплюючи одночасно всі основні функції держави.

Під час здійснення правової реформи виникає велика кількість проблем. Як зазначають професори В.М. Бабкін та В.В. Селіванов, центральною проблемою модернізації пострадянських держав, у тому числі України, як і раніше, є оптимізація взаємодії народу і влади. Вона стає особливо актуальною при визначенні цілей, змісту і способів реформування суспільства, характеру політичної влади, її реальних джерел і носіїв.

Ігнорування головного джерела сили держави і суспільства – народу – не сприяє формуванню основи демократії – громадянського суспільства. Таке ставлення до народу сприяє створенню в ньому атмосфери недовіри та ворожнечі до держави. І цей процес посилюється все більше на сучасному етапі розвитку держави [9, с. 41–46].

Вихід із цієї ситуації полягає в тому, щоб забезпечити процес реального розвитку народовладдя, дотримання усіх вище зазначених засад та принципів розвитку суспільства та держави. Лише демократичний характер реформування, широка участь у ньому народу, відкритий характер прийняття владних рішень через представницькі органи, дотримання системи стримувань і противаг між різними гілками влади, стримування дій силових структур у рамках закону та парламентського контролю можуть забезпечити формування правової системи, орієнтованої на інтереси всього суспільства [10, с. 66].

Тому державна влада має якнайшвидше прийняти концепцію правової реформи та забезпечити її реалізацію у якомога коротший строк, адже від цього залежить стан захищеності прав і свобод людини та громадянина і розвиток держави в цілому.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що національна безпека – це захист інтересів особи та громадянина як від зовнішніх, так і від внутрішніх посягань, а також забезпечення прогресивного розвитку особи і суспільства в конкретних умовах від небезпек, джерелом яких є внутрішні і зовнішні суперечності. Врегульований стан суспільних відносин, за допомогою якого функціонують державні органи, установи, підприємства, організації, а також відбувається захист прав та свобод людини та громадянина на високому рівні, і можливість уникнути будь-яких політичних чи економічних загроз найбільшою мірою відо-

бражає суть національної безпеки, а її стан залежить уже від тих правових реформ, які проводить державна влада. Адже реалізація якісних та ефективних правових реформ – це зміна встановлених на законодавчому рівні основних засад, принципів, цілей правового регулювання певних суспільних відносин задля досягнення якісного, нового режиму правопорядку в державі та захисту прав, свобод і інтересів людини та громадянина. Це стане можливим тільки тоді, коли державна влада припинить діяти лише в своїх інтересах, почне розуміти реальне соціально-політичне становище країни і розпочне діяти в інтересах людини, виходячи з пріоритетності її прав та свобод.

Список використаних джерел:

1. Правова реформа: поняття, ознаки, види / Б.В. Малишев // Бюлетень Міністерства Юстиції України. – 2011. – № 3. – С. 19–23.
2. Горобець В.Д. Правовая реформа в Российской Федерации: состояние и перспективы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / В.Д. Горобець. – М., 1992. – 18 с.
3. Подорожна Т.В. Правова реформа як форма проведення модернізації правової системи України / Т.В. Подорожна // Віче. – 2014. – № 14. – С. 17–20.
4. Андрусишин Б.І. Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи / Б.І. Андрусишин, О.В. Бучма // Публічне право. – 2013. – № 3. – С. 38–43.
5. Сердюк В.О. Судово-правова реформа в Україні та глобалізаційні процеси / В.О. Сердюк // Вісник Запорозького національного університету. Юридичні науки. – 2013. – № 3. – С. 38–42.
6. Ольхова Т.О. Адміністративний нагляд органів внутрішніх справ та правова реформа в Україні / Т.О. Ольхова // Митна справа. – 2013. – № Спец. вип. – С. 92–99.
7. Шевченко Д.В. Реформа трудового законодавства: правова модель вирішення колективних трудових спорів, конфліктів в Україні / Д.В. Шевченко // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 1. – С. 19–21.
8. Петришин О.В. Конституційно-правова реформа місцевого самоврядування в Україні: проблеми та перспективи / О.В. Петришин // Віче. – 2015. – № 16. – С. 16–20.
9. Колиба М.М. Свобода віросповідання як правова категорія у філософії мислителів епохи Відродження та Реформації / М.М. Колиба // Митна справа. – 2014. – № 2 (2.2). – С. 41–46.
10. Ющик О.І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні / О.І. Ющик. – К., 1997. – 191 с.

